

Ondřej Maria Petřů a jeho překlad Nového zákona

Ladislav Tichý

Na 14. březen 2005 připadlo 90. výročí narození teologa Ondřeje M. Petřů OP, který měl obrovský podíl na utváření moderního českého překladu Nového zákona. O. Petřů se narodil 14. března 1915 v Klatovci na Českomoravské vysočině (asi 12 km západně od Telče) a zemřel 6. prosince 1970 ve Vídni, tzn. dožil se pouze 55 let. Jeho jméno je v prvé řadě pevně spjato s překladem Nového zákona do češtiny, který mezi českými biblickými překlady 20. století zaujímá významné místo. Ondřej M. Petřů OP nebyl ovšem specializovaným biblistou. Jeho oborem, který potom přednášel na římské Univerzitě sv. Tomáše (tzv. „Angeliku“), bylo církevní právo. Spolupracoval však už předtím na překladu Nového zákona, který vytvořil Pavel Škrabal OP a který je prvním výslovně deklarovaným katolickým překladem Nového zákona přímo z řeckého originálu. Vyšel v Olomouci v nakladatelství Krystal v roce 1948. V předmluvě ke svému překladu P. Škrabal připomíná s vděčností pomoc svých řádových spolubratří a především vyzdvihuje spolupráci O. Petřů těmito slovy: „Zvláštní zásluhu si mezi nimi získal ThDr Ondřej M. Petřů O. P., který po pět let pracoval s překladatelem o vytříbení jazykové stránky překladu; mimořádnou péči věnoval přesnosti výrazů a odstínění významů.“¹

O. Petřů zůstal po r. 1948 v Římě a stal se emigrantem. Potřeba českého překladu Nového zákona byla v tehdejší poúnorové emigraci zřejmě velmi velká. Proto O. Petřů připravil k tisku Škrabalův překlad evangelií, který vyšel pod hlavičkou „Křesťanské akademie, studijního ústavu Cyrilometodějské ligy akademické“ v Římě v r. 1951.² V předmluvě O. Petřů říká, že text „tohoto překladu Evangelií je v podstatě stejný jako v I. vydání, které vyšlo r. 1948 v Olomouci. Jsou opraveny tiskové chyby, sem tam vyměněno některé slovo za výraz přiléhavější, zastarávající rčení nahrazována obraty obvyklejšími, občas zčeštěn slovosled, hlavně ve výkladech.“³ Z této formulace je poznat, že zásahů do Škrabalova překladu nebylo málo. Ponechme zde stranou otázku autorských práv, která se tímto postupem zdála porušena. O. Petřů se zřejmě cítil nucen takto jednat jednak na základě okolností, tj. tehdejší politické situace (nemožnost normálního styku s vlastní a s P. Škrabalem), a jednak zřejmě také byl veden snahou vylepšit překlad tam, kde se mu nezdál příliš dobrý nebo se jevil jako neobhajitelný. Zbývající knihy Nového zákona, tj. tzv. Apoštolář, vydal O. Petřů potom jako své vlastní dílo ve dvou svazcích v letech 1954 a 1955.⁴ V prvním svazku byly knihy Skutky apoštolů až list Kolosanům a ve druhém listy Tesaloničanům až Zjevení. V předmluvě k prvnímu svazku Apoštoláře vysvětlil,

¹ *Nový zákon*, přel. P. Škrabal, Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1948, s. 7.

² *Evangeliá*, z původního textu přeložil a vyložil P. Dr. Pavel Škrabal O. P., k tisku připravil P. Dr. Ondřej M. Petřů O. P., Vaticano: Tipografia Poliglotta Vaticana, 1951.

³ *Evangeliá*, s. 5.

⁴ *Apoštolář I.*, Vaticano: Tipografia Poliglotta Vaticana, 1954; *Apoštolář II.*, Vaticano: Tipografia Poliglotta Vaticana, 1955.

jakými zásadami se řídil při vypracování svého překladu: „Zachytit pokud možno přesně smysl, a pak ho vyjádřit tak, aby tomu bez větších potíží mohl porozumět průměrně inteligentní neodborník.“⁵ Existoval tak překlad Nového zákona, který byl zčásti (evangelia) revidovaným či opraveným nebo i upraveným překladem P. Škrabala a zčásti (Apoštolář) dílem O. Petru, v jehož práci se samozřejmě odrážela zkušenost, kterou získal při spolupráci na Škrabalově překladu.

O. Petru odpověděl kladně na různé podněty a ohlasy na jeho třísvazkové vydání Nového zákona v Římě a začal pracovat na vlastním překladu celého Nového zákona. K jeho vydání došlo potom v jednom svazku o necelých tisíci stranách na velmi jemném papíře v roce 1969 (předmluva je datovaná 28. října 1968).⁶ Toto vydání bylo pak šířeno v relativně hojném počtu i ve vlasti. Tento překlad Nového zákona se dočkal ještě dalších dvou vydání. Pro 3. vydání v r. 1976 byly přepracovány úvody k evangeliím a k listu Efesanům, ale vlastní překlad – jak uvádí v předmluvě prof. Josef Krejčí – zůstal zachován. Mezitím ovšem v r. 1970 O. Petru zemřel. K jeho překladu celého Nového zákona byly předtím vzneseny různé připomínky, jako např. mj. v recenzi Františka Kopečného v římském časopisu *Studie* v r. 1969.⁷ Tyto připomínky byly pak uplatněny ve vydání, které vyšlo se „stylistickými úpravami“ ve Vídni v r. 1970. V tomto vydání byly poznámky umístěny dozadu, až za vlastní texty knih Nového zákona. To umožnilo potom připravit vydání tohoto překladu bez poznámek, které (bez udání místa a roku vydání) bylo následně asi za přispění i nekatolických organizací ve velkém množství pašováno do Československa. V praxi nepochybně posloužilo mnohým křesťanům u nás, v neposlední řadě také pro své útlé a praktické rozměry.

Vidíme, že se jménem O. Petru je spojeno více podob překladu Nového zákona do češtiny. Jeho překladatelská práce nebo spíše jeho překlad s konkrétními formulacemi a řešeními žije také v tzv. Bognerově neboli přesněji liturgickém překladu Nového zákona, kterého se užívá při katolické liturgii.⁸ Za vlastní dílo, které autenticky charakterizuje překladatelský výkon O. Petru, je třeba samozřejmě pokládat především tři římská vydání z let 1969 až 1976.

Přetlumočení Nového zákona do češtiny od Ondřeje Petru musíme vidět v rámci procesu, který se odehrával od konce 19. století a především v první části druhé poloviny 20. století ukázal nepřehlédnutelné výsledky. Jedná se o snahu překládat Nový zákon do běžného, srozumitelného až hovorového jazyka. Podnětem byly jistě výsledky bádání, které od konce 19. století zdůrazňovalo, že Nový zákon nebyl napsán řečtinou klasickou ani nějakým speciálním jazykem Ducha svatého, nýbrž řečtinou, kterou se běžně hovořilo v Římské říši v 1. století po Kr. Hlavním představitelem tohoto směru bádání a zastáncem tohoto chápání jazyka Nového zákona byl Adolf Deißmann. Hlavně ve svém díle *Licht vom Osten* (4. vyd., Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1923, 1. vyd. 1908) se snažil dokazovat, že speciálních

⁵ *Apoštolář I.*, s. 8.

⁶ *Nový zákon*, z původního řeckého znění přeložil a vysvětlivkami opatřil Dr. Ondřej M. Petru O. P., řádný profesor papežské Univerzity svatého Tomáše, Řím: Křesťanská akademie, 1969.

⁷ F. KOPEČNÝ, „Nad nejnovějším překladem Nového zákona,“ *Studie*, 1969, č. 4 [20], s. 507–516. V ediční poznámce (s. 516) se ovšem říká, že v rukopise je recenze „skoro o polovinu delší“.

⁸ Srov. mou recenzi vydání katolického liturgického překladu: *Teologické texty* 4, č. 5 (1993): 175–177, kde jsem vyslovil souhrnné hodnocení, že „jde spíše o revizi překladu Ondřeje Petru“ (s. 175).

novozákonních slov je velice málo, a pokud jsou, je to proto, že jsme doposud ještě neobjevili jejich užívání v profánních textech. Dnes je sice tento názor na jazyk Nového zákona právem kritizován pro některé jednostrannosti, ale nicméně toto hodnocení jazyka Nového zákona bylo důležité pro jeho překládání do moderních jazyků. Největší překladatelská činnost v tomto směru byla patrně v anglosaské jazykové oblasti. Příkladem může být překlad Nového zákona do současné americké angličtiny od Edgara J. Goodspeeda z r. 1923.⁹ V předmluvě ke svému překladu Goodspeed zřejmě navazuje na Deißmannovy názory, když říká, že Nový zákon byl napsán „v běžném jazyce každodenního života“¹⁰ a zdůrazňuje také malé uplatnění literárního jazyka v Novém zákoně.¹¹ Tento proces pak vrcholil v 60. a 70. letech 20. století vydáním překladu Nového zákona v rámci New English Bible ve Velké Británii (1961) a hlavně překladem Nového zákona do „dnešní angličtiny“ (Today's English Version) v rámci *Good News Bible*. Tento překlad byl vzorem pro podobně zaměřené překlady v dalších jazycích (např. ve francouzštině, španělštině, němčině a italštině).

Pokud jde o češtinu, patří do tohoto procesu aspoň do jisté míry překlad Nového zákona od F. Žilky z dvacátých let 20. století, třebaže jeho překlad má znatelně akademický charakter. Žilkovi šlo nejen o srozumitelný jazyk, ale také o překlad podle nejnovějších kritických vydání. Do aspoň v podstatě stejného myšlenkového proudu patří také nepochybně překlad P. Škrabala, který je nejen prvním velkým katolickým překladem Nového zákona z původního řeckého textu, ale rovněž snahou přetlumočit Nový zákon do současného, třebaže ne přímo hovorového jazyka. Na tomto překladu se podílel po jazykové stránce právě O. Petru. Jeho úpravy ve vydání Škrabalova překladu evangelií v Římě naznačují směr, kterým se potom ubírala práce na jeho vlastním překladu. Sám se zmiňuje o náhradě některých slov. Zatímco Škrabal měl ve svém překladu hojně zastoupeny infinitivy zakončené na *-ti*, Petru je v římském vydání většinou opravil na *-t*. Ponechal ovšem historické prezenty i častý překlad konektoru καί na začátku věty či výpovědi pomocí spojky *i*. Obojí však potom ve svém vlastním překladu odstranil. Zde nemůžeme provést nějakou systematickou analýzu překladu O. Petru. To by bylo třeba udělat z různých hledisek, nejen z pohledu věrnosti vůči originálu, ale i z hlediska např. uměleckého dojmu či zvukové stránky jazyka nebo obecné srozumitelnosti pro běžného čtenáře atd. Je ovšem jasné, že by každopádně tyto další pohledy docházely k různým závěrům u různých osob podle aspoň do jisté míry subjektivních měřítek. Mnozí by však asi souhlasili s hodnocením prof. Krejčího v předmluvě k 3. vydání překladu O. Petru: „Některá řešení P. Petru jsou příliš osobní a nevyjadřují plně originál.“¹² Při určování takových osobních řešení by ovšem asi také nebyli všichni zajedno. Výše citovaná věta z předmluvy k *Apoštoláři I.* z r. 1954 naznačuje něco z překladatelské metody O. Petru, i když pravděpodobně se vědomě nějakou soustavnou a přesně vymezenou teorií překladu neřídil.

⁹ *The New Testament: An American Translation*, přel. E. J. Goodspeed, Chicago: University of Chicago Press, 1923.

¹⁰ Tamtéž, s. V.

¹¹ Tamtéž: „The writers of the New Testament had for the most part little use for literary art.“

¹² *Nový zákon*, 3. vyd., Řím: Křesťanská akademie, 1976, s. 3.

O. Petruž sám v předmluvě ke svému úplnému překladu uvádí, že přepracoval i první verzi Apoštoláře, protože 1. vydání bylo určeno hlavně jako pomůcka pro duchovní četbu a rozjímání, ale že se začalo používat rovněž pro předčítání perikop v kostele. Přitom také připomíná, že Zdeněk Švéda¹³ zařadil jeho překlad do svého vydání českého *Misálu*, který vyšel v Římě začátkem 60. let minulého století. Proto se Petruž snažil „o větší doslovnost všude tam, kde tím porozumění posvátnému textu neutrpí.“¹⁴ Domnívám se, že se tato snaha o větší doslovnost projevila jen do určité míry a že ráz jeho překladu zůstal. Těžko se dá určit podíl Z. Švédy, který provedl revizi asi víc než poloviny textu Nového zákona a pro evangelia ji Petruž sám označil jako „někde dost pronikavou“.¹⁵ O. Petruž se uchyloval k interpretačnímu převodu některých pojmů. Např. osoby, které byly označovány v prvotní církvi jako προφηται, vystupují v jeho překladu jako „kazatelé mluvící pod vlivem vnuknutí“ (např. Ef 3,5). To je dokonce zachováno i v současném liturgickém překladu, i když jen částečně, protože na jiných místech (např. v 1 Kor 12,28n.) máme „proroky“.

Jazykovou stránku překladu O. Petruž hodnotil především bohemista F. Kopečný.¹⁶ Vyslovil se ovšem nejen k čistě jazykovým otázkám, nýbrž si všímal i způsobu překladu z hlediska srozumitelnosti. Některá řešení O. Petruž pokládal za méně šťastná. Vyčítá mu např. výraz „pohani“, a to ne pouze z hlediska tvaru, ale také navrhuje jiný výraz, jako např. „nežidovské národy“.¹⁷ Místo „obrátit se“ by se mu více líbilo „napravit se“.¹⁸ Celkově ovšem vyzdvihl výkon při překladu Pavlových listů: „Zde je zásluha prof. Petruž o přiblížení ducha textu modernímu člověku nesporná.“¹⁹ Z hlediska věrnosti jazyku originálu je ovšem třeba také ohodnotit snahu O. Petruž o pokud možná správné převedení slovesného vidu řeckého originálu, i když právě to se zřejmě setkal s malým pochopením u F. Kopečného.²⁰ Tato snaha je vidět právě ve srovnání s různými úpravami. Ve vídeňském vydání z r. 1970 jsou jen v textu Mk 15,31–47 tři změny ze slovesného vidu dokonavého na nedokonavý, kde je v původním řeckém textu aorist, třebaže jen na jednom místě (15,31) by mohlo jít o tzv. aorist globální neboli komplexivní, kterému může v češtině odpovídat vid nedokonavý.

¹³ Z. Švéda (1925–1968) dosáhl licenciátu biblických věd na Papežském biblickém institutu v Římě. Žil pak v Německu ve Stuttgartu, kde spolupracoval s tamějším Katolickým biblickým dílem a také vyučoval biblickou hebrejštinu na jednom gymnáziu (!). Užíval přitom učebnice *Hebräisches Schulbuch* od autorů Hollenberga a Buddeho (24. vyd., které vydal W. Baumgartner, Basel a Stuttgart: Helbing & Lichtenhahn, 1963), která se potom (v rámci přemístění jeho knihovny do Československa) různými oklikami dostala až do mé knihovny. Četné vepsané poznámky svědčí o svědomitosti jeho práce.

¹⁴ *Nový zákon*, Řím: Křesťanská akademie, 1969, s. 5.

¹⁵ Tamtéž, s. 6.

¹⁶ Kromě obsírnější recenze v římském časopisu *Studie* (viz shora pozn. 7) viz také kratší: F. KOPEČNÝ, „Nad posledním překladem Nového zákona“, *Via* 3 (1970): 108–110.

¹⁷ KOPEČNÝ, „Nad posledním“, s. 109.

¹⁸ KOPEČNÝ, „Nad nejnovějším“, s. 513.

¹⁹ KOPEČNÝ, „Nad posledním“, s. 109.

²⁰ KOPEČNÝ („Nad nejnovějším“, s. 514) hodnotí celkem pozitivně změnu tradičního „dali jste mi jíst“ v Mt 25,35 na „dali jste mi najíst“ v překladu O. Petruž, ale pak říká, že „v mnoha případech tato jeho obliba pro dokonavé tvary svědčí spíš o ztrátě jemnosti jazykového citu“. Správný převod vidu z řeckého textu není jednoduchá záležitost. Samozřejmě ne každý aorist je možné nebo správně překládat dokonavým videm. Ale nedbat na výpověď originálu a řídit se jen citem, který se často opírá o naše tradiční představy o tlumočení určitého místa, není rozhodně také správné.

O. M. Petrů OP nebylo dopřáno, aby dále brousil a piloval své dílo, jak si to přál např. F. Kopecný v závěru své obsírnější recenze.²¹ Tak jeho překlad zůstal v podobě, do jaké jej byl schopen vypracovat do konce svého nepříliš dlouhého života. Toto dílo však odhaluje dost jasně nejenom problematiku překládání Nového zákona, ale má také zásadní význam pro svůj vliv na další překladaatele. Obrovský byl a do jisté míry stále je ovšem také vliv na velký počet čtenářů a uživatelů překladu O. Petrů. Proto má jeho práce tak významné místo mezi českými překlady Nového zákona 20. století a jistě jen nějakým nedopatřením není vůbec jmenován v hesle „České překlady Bible“ v českém vydání *Nového biblického slovníku*.²²

Můžeme závěrem jen konstatovat, že budoucí překladaatelé Nového zákona do češtiny – ať už budou s jeho překladaatelským postupem souhlasit nebo ne – nebudou moci překlad Ondřeje Petrů přehlížet a nehledat v něm poučení (ať už v pozitivním či negativním směru) nebo dokonce inspiraci pro svou práci.

Ondřej Maria Petrů and His Translation of the New Testament

Keywords: New Testament; Translation; Petrů, Ondřej Maria (1915–1970)

Abstract: Among the modern translations of the New Testament into Czech, the translation of Ondřej M. Petrů (1915–1970) occupies a very important place. Petrů was not a biblical scholar, but he took part in the preparation of the translation of the New Testament into Czech by P. Škrabal (1948) as a linguistic expert. During his stay in Rome, Petrů then reissued (in corrected form) the Gospels of Škrabal's translation (1951) and published his own translation of the remaining books of the New Testament (in two volumes: in 1954 and 1955). He further worked at improving his translation and published the whole New Testament in one volume in 1969. Although it appeared in Rome (3rd edition in 1976), its divulgement in the former Czechoslovakia was relatively high. After Petrů's death a somewhat corrected edition was published in Vienna in Austria. However, numerous formulations of Petrů's original translation of the New Testament live on in the Czech translation of the New Testament for the liturgy. Even though the translation of the New Testament into Czech by O. M. Petrů contains idiosyncratic features, it cannot be neglected by future translators and it can serve them as a source of inspiration.

²¹ Tamtéž, s. 516.

²² P. JARTYM, „České překlady Bible,“ *Nový biblický slovník*, vyd. J. D. Douglas, Praha: Návrat domů, 1996, s. 129b–133a.